منیش سەزانیم … هاوتا کوردستانی

سەزانیکی بە ناونیشان و بە شوناسم ،
ئاوارە و غەریبی نیشتیمانم و
هەمیشە قەغانی شکۆداری سەهەبەندان و بەستەکی نەریت و
شەریعەتم
، شکۆداری کەت و بەندکانی ئاین و کەچەرکانم ، من سەزانیکم
جەستەم دەفرەشم بۆ ناشەریفانەی کە بەپارەکانیان وەک گیانداریکی
دەندە چەنم بۆ دەیسوێنم و
چەکی پە دادەدەم لە بەردەم هەمەکی
بەهام ئەو وەک شەهامەت باسی دەکات و
شوناسی لەشفرۆش دادەکوتن بە یەخە و گەردنی ئەمەدا .

بە شەهامەتی پیاو لەوەدا دەست پە دەکات
وەک پارێزەری کەرامەت و
بەدەقەکی ئاینیەوە
دەنێنە بەسەر ئافرەت و مێینەدا ،
من جەستەم دەفرەشم
بەهام
دەم نافرەشم و
ویژدانم نافرەشم
خاوەن دە و خەیاڵەکی ئەفسوناویم
من وەرانکاری و
نادادی ناخولقێنم
من پەیامی ئازادی لەناخمدایە نەک پەیامی خوێن ڕشتن و کاولکاریی ،
ئەمەوەت ئەوە بەهم منەکی نەفرین لێکراو و
تاوانبار نیم ،
من هەکاری وەرانکاریی کەمەگا نیم
، ئەمەوەت دەستی دەستکانم بگرم و
وەک باندکان بدەین لەشقەی باڵ و
بفڕین
لەم نەریت و شەریعەتەی کە کەتی کردووین لەقەفەسکدا ،
ئەمانەوەت دەرچین و
ئازاد بین

ئەمش وەک ئەو خاوەنی شەهامەت و شەرەفین ،
کە تۆ چەکت دادا لە بەردەم سزانیەکدا و
وەک باندیەکی بە پەت و باڵ کز و مات و
دەستە و ئژنۆ بویت
ئیدی کێیە پەشێمانی بە شەرەفی ؟ ،
کێیە سزانی ؟
گەر تۆ چەک دانەیەیت بە سزانیەک
نابەتە سزانی
تۆیت سزانی
، پەویستە پیاوان شوناسی سزانی
تا ئەبەد بە یەخە و گەردنیاندا بنەخشێنرێت ،

ئەستا کاتی هاچنینە
لەو خەیاڵ بافیەی نەریت و شەریعەت
کە پێیتا پێیتا دوو هەشمار بوون
هەموو کات و ساتێک خەیان مەناس داوە و
لەهەموو ئانووساتێکدا لەکەمیندا بوون و
ژەهری خەیان هشتووە بەسەر
جەستە و ڕوحی "ژن " دا

گەر سزانی بوونی ژن جارێک بە
نالەباری ژیان و
جارێک بە سەرمایە و
هەنگە جارێکیش بە هەمەک بێت
بەهام .....
پیاو لە هەرشی هەمەک زیاتر
چی دیکە هەیە بێتە سزانی و
دروستکەری سزانیش بە
پیاوانی ئاین سومبولی ئاینی فەدا و
پیاو شەواڵی داکەند
لەبەردەم سزانیەکدا دواتر
دەهەن سزانیە و بە شەرەفە
وەک بەڵی ئەوان فریشتە

دە فرشتن و
ویژدان فرشی و
ڕوح فرشتن و
دەروون فرشی

نا …نا
هیچیان شوناسی
سەزانی بوون نین
بەهام ئەمەی سەزانی کە
دە و
دەروون و
ویژدان و
ەح
لە جەستەماندا ەگی چەقیوە
هەر ئەمەین سەزانی نەفرین لەکراو
بەهام
هەر کەس و ەحیەتی سەزانی بوون لەجەستەیدایە
هەر سەزانیەک و بەشەکی جەستەی دەفرەشت
دامەن فرەشی
هەندەی فرەشتنی
"دە و ویژدان" فرەشی بەسە نیە
کە هەمیشە سەزانی بوون لە ناخیدایە
بەهام نا …. نا نا
هەر ئەمەین سەزانی و
هەر ئەمەین سەزانی .

هاوتا کوردستانی…

قوربانی و قوربان … نووسین و لەکەینەوە: زانکۆ یاری

(ەوەسمی قوربانیکردن لە ئایینە جیاوازەکانی کوردەواریدا، لە وانگەی مەژووویی-ئەدەبی و چەند تەبینی بە وشەی قوربان)

نووسین و لەکەینەوە: زانکۆ یاری

(دیواندەرە – 1397)

-_____

دەستپێک:

قوربانیکردن لە هەموو ئایینێ جیاوازەکاندا، لە سەرەتای بوونی مرۆڤ تاکوو ئەمڕۆ، بە چەند شێوەی جەواجەر و هەکارگێڵێک وکوو: هاوبەشی ئایینی، بنەماڵەیی و کەمایەتی، هەروەها بە ئاسوودەیی لەشساغی و هتد، لە مێژوودا وەکوو هاوبەشێک هەبووە. قوربانی هەنگۆ وەکوو خەڵات، پێشکەشی یان دڵفراوانی کە باوەی مرۆڤ هەدەسەنگێنێ، بە پێوانەی هادەی چاوپێشیی مرۆڤ لە خاوەندارێتی، یان بە دەرکەوتنی هاستیی خواست و مەبەستەکان بێ. لە شارستانێتیی کێندا، وەکوو هەسمێک بە سەرەنجاکێشانی خودایان بەئەژمار دەهات و بریتیێ لە پێشکێشکردنی گیان. سەردەمانێک ئەمە بەشێوەی پێشکێشکردنی مرۆڤ بەدەستی مرۆڤ بووە.

میترائیسم، زەردەشت و ئیسلام لە ئیران و کوردستان؛ شرۆڤەیک:

میترائیسم (Mithraism):

بە گەواهی مێژوو، لە ئایینی میترائیسمدا قوربانیکردن هەوا بووە و لەو سەردەمەدا جگە لە خوودی میترا، چوار بنەمای ئاو، خاک، با و خەر، پیرەز بووە و بەیان قوربانی دەکرا. یەکەم کاری میترا دوای دەرکەوتنی لەسەر زەوی، قوربانیکردنی گایەک بوو. بەیە قوربانی گرنگ و یەکەک لە بنەماکانی ئەو ئایینێ مەزنە بووە. هەروەها پەیوانی ئەو ئایینێ لە وەرزی بەهاردا گایەکیان لە نێو پەرەسگەکاندا قوربانی دەکرد،
میترائیسم که له ئایینه جیهانییەکان بوو، ئایینی فەرمیی هەم بوو و ئەستاش شێوەکارییەکی کەنی کوشتنی گا بەدەستی میترا، لە ئشکەوتەک لە وەاتی ئیتالیادا بەجێ ماوە. لە سەردەمانی پێشووی مێژووی ئایینیی ئێرانی کەندا، بە پێشەوا و مەلایانی ئایینێ جەرواجەرەکان دەگوترا مەغ (Magi). مەغ واتا کەسەکی پیر یان پێشەوایەک کە هاوبەشی ئایینی بەهاوێ دەبات. مەغەکان بە پێی گێانەوەیەک لە ئەسەدا دەستەیەک لە مەدەکان (Meds) بوونێ که دواتریش بە هاتنی حکومەتەکانی تر بەهاوبەردنی کارێ ئایینییەکان لە ئەستۆیاندا بووە و ئەو ئەرکەیان پاراستووە. مەغانی میترائی یان پێشەوایانی ئایینی هەروا کە لە گاثاها (Gathes) هاتووە، هەمان "کەرپەن یان کەرپەن"ەکان (Karapan) بوون و ئەرکی قوربانیکردن و قوربانی وەرگرتنیان لەسەر شاندا بووە. بە بەچوونی

بەشێک لە خاوەنئایان، کارپێن هەمان قوربانییە لە ئایینی میترا. بە نموونە لە کتێبی "جستارهایی از مهر و ناهید"، نووسینی موحەممەد موقەدەم، هاتووە کە کارپێنەکان هەمان مەلایانی ئایینیی "مهر" بوونە و بەهەی قوربانیکردنی گا لە لایێن ئەوانەوە وشەی قوربانیش لەوان وەرگیراوە (ل 2، هەمان کتێب). ئەوەش بۆتە دەستاوێژی ئەوەیکە هەندێک لە توێژەران، دوو وشەی کارپێن و قوربان لە یەک بنچینە بزانن و لە جیاتیی یەک بەکاری بەنن. ئیبراهیم پوورداوود (مامۆستا و نووسەر-1264)، وشەی کارپێنی بەم شێوە ئاگیاندووە: لە شرۆڤەی پەهلەویی ئاوێستادا، کارپێن بە کارپ Karap هەگیراوە و لە کەدا بە کارپان دەنووسیت. هەروەها وشەی سانسکریتی "کەلپ" Kalap کە واتای ڕێوڕەسم و داب و نەریتی ئایینی دەدات لەگەڵ کارپێنی ئاوێستایی لە یەک بنچینەیە. (پوورداوود-نووسراوەکانی گاثا، ل 386)

وەک دەزانین خەر لای میترائییەکان تا ئاستی خودا پیرۆز بووە. بەیە ناکرێ قوربانی پەوەندی بە خەرەوە نەبووبێ. جا لەو ڕوانگەوە هەندێ کەسێش پێیانوایە کارپێن (karapan)، کاربێن (karaban)، قارپێن (gharaban)، قربەن (ghoraban) کارپان، خەرپان و خەربان هەمان قوربانە (ghorbaan) و ئەوەش لە بنەڕەتدا "خەربان"، بە واتای "پاسەوانی خەر" بووە. لە زمانی کوردیدا نمونەی گەلانی "خەر" بە "قەر" هەیە. بە وێنێ "زەردەقەر" یان "زەردە قەڵا" کە لە بنەڕەتدا "زەردە خەر" یان هەمان "آفتاب پەرەست"ی فارسییە. "ی"ی قوربانیش یای پەوەندیە بە واتای کاری پاسەوانی لە خەرە. بە دووریش نییە دەستێک لە پیاوانی ئایینی خێیان کردبێ بە پاسەوانی گەرستان و هەواڵی حاڵی مردووەکانیان بە زیندووەکان دابێ و لە بەرامبەردا مافی گەلەبانییان وەرگرتبێ. بەو بۆچوونەش؛ قوربان دەتوانێ گەلەدراوی "گەلەبان"، واتا پارێزەر و چاودێری گەلە بێ.

زەردەشتی (Zaroaster):

لێنەوان میترایسم و زەردەشتیدا چەندین جیاوازیی قووڵ هەیە و دەبێ بە ئەوەش ئاماژە بدەین کە زەردەشت لە سەرەتادا هەندێ بنەمای چاندی، کولتووری و ئایینی میترائیسمی بەسوودی خێی وەرگرت و دژ بە میترائیسم، پێگە و یاساکانی لە نێو کەمەگادا دامەزراند. بە نموونە لە نووسراوەکانی ئایینیی پەهلەویدا لە کارپێن و کویەکان وەک دوژمنانی ئایینیی زەردەشتی و گرووپێک لە کەڵ و کوڕەکانن کە توانای بیستن و بینینیان نییە و لە مزدیسنا (Mazdayasna) تێناگەن، ناوبراوە. دیسان لە ئاڤێستادا (Avesta)، زەردەشت سکاڵا

لە دەست سێ دەستە لە دژبەرانی ئایینیی خۆی دەکا کە تەنگیان پێ هەڵچنیوە: کارپێن، کاوی و ئوسیج. زەردەشت بە دووستکردنی ئیفارەکی ئایینی، هەندێ داب و نەریتی باوی سەردەمی خۆی سڕیەوە و ئایینێکی نوێی وەدیهێنا و لە کاتی سەرهەڵدانی زەردەشت، هەر جۆرە قوربانیکردن، کە لە گاتاهای زەردەشت ئاماژەی بۆ کراوە، لە کارە ناحەز و قەدەغەکان بۆ ئەژمار دێهات، چونکوو بە باوەڕی ئەو دەبێ لە چوارپێیان تەنز بگرین.
بەڵام لە دوای زەردەشت، ئامۆژگارییەکانی لەژێر کاریگەریی تەباز و ئایین و پێویست و پێداویستەکانی ژیان، ڕچاو نەکرا و قوربانی بە تەواوەسمێکی سەرسووهێنەرانە پێی نایە ناو کەمەڵگا. یەکێک لەو ئایینانە کە بەجێ ماوە، جەژنی "مهرگان" کە ئاماژەیەکە بە تەژگاری خێر پەرستن. لەو جەژنەدا، زەردەشتییەکان وەکوو تەژی جەژنی موسڵمانان، قوربانی دەکەن. بەڵام زەردەشت بە هەموو هێز و توانایەوە دژی بە ئاوێ بوو. ئێستاشی لەگەڵدا بێ لە وڵاتانی تری جیهاندا و لە ئەرووپادا و قوربانی کردن (Festival of Sacrifice) لە نێوان جوولەکە و مەسیحییەکان بەردەوامە.

ئیسلام (Islam):

جەژنی قوربان کە هەمای قوربانیی مەزنی ئیبراهیمی پێغەمبەرە و لە ئایینی ئیسلامدا یەکێک لە قوربانییەکانی هەوا و پێویست، قوربانیی تەژی جەژنی قوربانە. جەژنی قوربان لە نێوان موسڵمانان لە ڕوانگەی ئایینی و بەشداربوونی خەڵکە و زەر شتی تریش گرنگترین جەژنە. قوربانی، ئەمەکە بەتایبەت لە نێو موسڵمانەکان بۆ ئامانجی نزیکبوونەوە بە خودا یان کاری نەزرونیازە کە بەتایبەت بۆ قوربانی کردنی ئاژەڵێک تەوسمەکە بە ئەنجام دەگات.
سەربڕینی ئاژەڵان لە جەژنی قوربانداً لە پێناو ئاوێ مرۆڤ بگاتە پلەی (تەقوا)، چونکوو خودای گەورە لە کتێبی قورئاندا فەرموویە: "لَن یَنَالَ اللَّهَ لُحُومُهَا وَلَا دِمَاؤُهَا وَلَٰكِن یَنَالُهُ التَّقْوَى مِنكُمْ". واتا: فەرمانیش بە سەربڕینی (ئاژەڵەکان: بزن، مەڕ، گا و وشترەکان) ئەدرێ، وەنەبێ خودا پێویستی پێیان هەبێ، چونکوو نە گۆشتیان و نە خوێنیان دەگاتە خودا، بەڵکوو تەنیا پاکی، پارێزگاریی و داوێنپاکی ئاوێ پەدەگات. قوربانیکردن لای ئێرانییەکان و لە وڵاتە عەرەبییەکانیش، لە زەر تەوسمی جێواجێری ئایینی یان نائایینییەکانەوە بەڵاوە دەچێت.

تێبینییەکی تر بۆ وشەی قوربان و قوربانی:

وشەی قوربان ئەستاکە زۆر بەکار دێت؛ بەڵام ئایا وشەی قوربان و جۆژنی قوربان عەرەبییە؟! دەگوترێ وشەی قوربانی، هەروا کە لە وشەنامەکاندا هاتووە لە "قُرب"ی عەرەبی وەرگیراوە بە واتای نزیکبوونەوە، وەرگیراوە و ئەم کارە بەتەسەوە هەی تَقَرّب (نزیکبوونەوە) بە خودا. بەڵام بە باوەری ئەز:
یەکەم: داشتنی وشەکە لە عەرەبیدا باو نییە؛ قُرب + ان. لە وشەی قُرب (نزیک) ناتوانین قوربان (قَربان) دروست بکەین؛ چونکوو لەو حاڵەتدا واتاکەی دەبێتە دوو دانە نزیک و ئەوە وشەیەکی بی واتایە. ئیدی قوربان و قربانی عەرەبی نییە. لە عەرەبیدا بەم شێوەیە کەی وشەکە دەنووسریت: قُربان (الجمع): قَرَابِینُ. تەنانەت بەشێوەی گشتی کێشی فُعلان بەگەیەکە بە ناوێکی ناعەرەب.
دووهەم: جۆژنی قوربان عربییە. عەرەب بە جۆگەی جۆژنی قوربان و قوربانی لە وشەی "الضَحی" کەڵک وەردەگرێ؛ کەواتە پێی دەڵێن: عیدالاضَحی (Eid al-Adha). نەتەوەی عەرەب واتای جۆژنی قوربان نازانن و لە زمانی عەرەبیشدا ئەو وشە بەکار نایە. هەروەها لە کتێبی "واژەهای دخیل در قرآن مجید" نووسینی ئارتور جێفری (Arthur Jeffery) و وەرگێڕانی فەریدوون بەدرەیی، ئەم وشەیە بە سریانی یا عبری ناوبردووە و بە عەرەبی نەیزانیوە. (ل 343)

لە ئەدەبیاتی کوردیدا:

وشەی قوربان کە لە کاتی پاشاکاندا لە لایەن نووسەرانی لایەنگری سەردەمی خۆیان بە گەز و حورمەت بەکار دەچوو، ئاماژەمان بەوەش دا کە ئێستاش هەر بەکار دێت. لە زمان ویژەی کوردیدا، وشەی قوربان زۆر بەکارهاتووە. لێرەدا تەنیا سەرجەک دەدەین بە چەند شێعر لە ئەدەبیاتی کوردی کە لەوێدا شاعیران وشەی قوربان و قوربانی بەکار دێنن. (هەروا کە دەزانن ئەم بەشە لەگەڵ ئینەوەی زۆرتری پێویستە و بەهەی کەمبوونی کات چەند هەکاری جێواجێر نووسەر نەیتوانی ئەم بەشە گەشتر بکاتەوە. بەڵام لە داهاتوودا بابەتکی تایبەت لەسەری بۆ دەکرێتەوە.)

نموونە:

شێعرەکانی مامێستا نالی (1800-1856) و تاهیر بەگی جاف (1875-1918).
دیوانی نالی: (پیتی قاف، لاپەڕەی 248- بە هەمان ڕێنووسی چاپکراوی بۆاوکڕاوەی کوردستان، چاپی سێهەم، 1383).

قوربان مەحاڵ پێکەوە بن صەبر و ئیشتیاق
خاریج لە نەصصی ئایەتی تەکلیفی لایطاق
مەعنایی نوور و ظوڵمەت و نەشری حەیات ومەوت
بوو، هووو و زوڵف و هەڵژی ویصال و شەوی فیراق
ئیظهاری ئیدیعایی تەصەببور لە وەصڵی تۆ
یا مەکرە، یا دەسیسەیە، یا کیذبە، یا نیفاق
بۆ تۆ کە بیکر و تازە، وەکوو حەریی جەننەتی
قەیدی چییە عەجووزەیی دونیا بدەم طەڵاق؟!
شیرینییو، لە تاڵییو ترشیی عیتابی هووت،
خاڵت لەسەر جەبین بووتە دانەیی سماق
صەفی لە فەقر وفاقە وەکوو فاقە فاقی دا
تەسبەحی دام و دانەیە، هیشی دوو فاقی فاق
ئەی میهری میهرەبان وەرە سەر بامی بامیداد
دا مەهووان ببن بە هیلالی شەوی میحاق
«نالی» کە صەدری مەسنەدی تەمکینی تەکیە بوو
بۆ تۆ بووە بە دەربەدەری کووچە و سوقاق

دیسان لە دیوانی نالیدا:

کە تۆی قیبلەی، دەمت سا بێنە قوربان!
لەسەر قوبلە دەم مەشکێنە، قوربان!
وەرە بنواڵە دوو دەستی حەناییم
حەنایی چی؟ هەموو خۆ خوێنە قوربان!
شەقیکە، غەیری حوبیی تۆی تێدا بێ،
بە دەستی خۆت دەم دەربێنە، قوربان!
لە بۆ خەڵقی خەڵات بەخشانی ماچە
خەڵاتی من هەموو خۆ جوێنە، قوربان!
فوتووری چاوەکانت نانوێنی،
بۆ "نالی" فیتنە بەس بنوێنە قوربان!

لە دیوانی مامۆستا تاهیر بەگی جافدا:

ئەی ڕەفیقانی تەریقەت دەردی ئیشقم چارەکەن
یان بەجارێ بمکوژن جەرگم بە خەنجەر پارەکەن
بۆچ ئەمن سوچم چیە ئەی سەروی بوستانی ئیرەم

بۆی کەبابی جەرگەکەم با هەر بەشی کافر ببۆ
ڕۆژی جۆژنۆ چاوۆکانم مۆوسمی ئازادیۆ
بۆ بڕۆا گۆردانی باڵات قۆچی قوربانم وۆرۆ
سۆد حۆکیم هات و عیلاجی ئۆم بریندۆی قۆت نۆکرد
تۆ عیلاجی زۆخمۆکۆم کۆ زوو بۆ لوقمانم وۆرۆ
چاوۆکۆم بۆ ڕووی فیراقت دۆ دۆناڕۆ وۆک ڕووباب
بۆ دوو ئۆبرۆی میسلی تاقت بۆندی جۆرگم بوو کۆباب
هۆرکۆسۆ هات و وتی من عاشقم بۆوا مۆکۆ
تا لۆسۆر گۆنای نیشانۆی زۆخمی مارانگاز نۆبۆ
ڕۆژی جۆژنۆ چاوۆکانم مۆوسمی ئازادیۆ
بۆ بڕۆا گۆردانی باڵات قۆچی قوربانم وۆرۆ
من کۆ سووتانم نۆدیۆ مۆنعی گریانم مۆکۆ
عاشقی ڕووتم بۆقوربان تیرۆ بارانم مۆکۆ

سەرچاوەکان:

1-لازاریف، م. س و دیگران، (1386). تاریخ کردستان، مترجمین کامران ایمن آوه، منصور صدقی. تهران، فروغ.
ئەنتۆنی، گیدنزو (2009). حەسەن ئەحمەد مستەفا، "کۆمەڵناسی"، هەولێر، چاپخانەی ئاراس.
2-کاکەوەیس، حەکیم. (وەرگێڕان "لسان الکرد") زمانی کورد، (نووسینی مەسعود محەممەد)، چاپخانەی حەوادس-هەولێر، 1987.
3-یەعقووبی، حوسێن، زمان، وەرگێڕان و پەیوەندی کولتووورەکان (نووسین و وەرگێڕان)، وەرگێڕانی: ئیسماعیل زارعی، چاپخانەی دەزگای ئاراس، کۆڵژی پەروەردە، سەران، چاپی یەکەم-هەولێر 2007.
4-یاری، زانکۆ، زمان و وێژەی کوردی، ئابردوو و کێشە کۆمەڵایەتییەکان، وتار، بەشی دووەم (زمانی کوردی لە ئابردوودا)، خاکەلێوەی
5-دیاکونوف، ا.م، بی‌تا، تاریخ ماد، ترجمه‌ی کریم کشاورز، 1377، چاپ چهارم، تهران: انشارات علمی‌فرهنگی.
6-اوشیدری، جهانگیر. دانشنامه مزدیستا، واژه‌نامه توضیحی آیین زرتشت. چاپ اول. تهران: نشر مرکز، 1376.
6-ارفع، حسن، کُردها، یک بررسی تاریخی و سیاسی، به کوشش و ویرایش محمد رئوف مرادی، چاپ اول، نشر آنا 1382.

7-Toufiq Wahby; (The Origins of the Kurds and their Language), Sweden, 1982.

zanko.yari@yahoo.co.uk

تۆ ژن بۆ … نۆوال شۆریـــــف …. وۆرگۆانی: ئاری بابان

ئەی ئەو پیاوەی
واتای نیە
وەرە با لەوەکانت
بەبەهار بچنم و
بەسەبەرت بەشایی سینەکانم
پێکەمەوە
ئەی ئەو کەسەی
لە بناری شاخەکان دا
خەت مە لاس داوە و
زە وی لەوە دەسوەتەوە
دەوەرە بۆ لام
تا ئاسن و کۆنکرێتەکانت
بنەشم و
دەم لە دووریت بشکێنم
ئەی ئە و پیاوە ی ……
بەچرپەوە وەرە بۆلام
تا بۆشاییەکانی مانگت لێ بدزم و
بە قەیسی پەی بکەمەوە
قەیسیە سوزەکانم
لە کێگە پاکیزەییەکانم ڕواندوم
تۆ لەسەر هەورەکەی و
لە ئاسمانی حەوتەمینداییت
دەوەرە بۆ لام
لە سەر سینگت مەسیقایەکی جوان
بژەنم
یەکم ژەنینمە لێ کەچی ئەفسانەیمندا
ئەی ئەو پیاوەی

هەناسەی بەنی خۆمەشیم
هەئەمژم
لەشم وەکو دوکەڵی جگەرەکەت
بەدیوارەکەدا ئەکەشم
ئەی ئەو پیاوەی
واتای نیە
لەزەمەنی بە واتادا
وەرە با بەپیچەوانەوە بجوڵێین
دەورە با لەفەرهەنگی
پیرەزی و ئاڵەزی ئایینەکان
دەربچین و
بەئاوی خوون خەمان بشۆین
ئەودەمەی هەشتا مرۆڤەکان لەخوو ڕانەبوون و
چاویان هەڵنەهاتبووە
ئەی...پی...ا..و...کەی
ئه و کاته هەشتا مرۆڤه کان له خه و هه ڵنه سابون و
چاویان نه کردبوه وه
ئه ی ....پی ....ا...وه ...که ی
هەشتا ساری کەشتیەکەت هەڵنەدابوو
لە شوشە ماڵت دروست نەکردبوو
وەرە بەلام
تا پەکەوە سەرلەنوێ ببینەوە
تە ببە بە ژن
منیش ئەبم ئاوێنەو
تە سەزیت و
منیش پاشگری تەم
پاشگری سەرسوهەنەری حەزەکانت
پەکەوە دەبین بەو پەاوەی
مانای هەیەو
پاشگری سه رسورهەنه ری حه زه کانت
پەکه وه ئه بین به و پیاوه ی
مانای هەیەو
مانای هەیە
مانا

جەناب ... کۆشەوحید

چیرۆک/

_____

-ببورە جەناب ئەو رۆژنامە بەدەستانەی لە دووروە دەیانەوێت لە دەرگای کۆشك نزیکبنەوە هیچ دەربارەی نووسەری سوودی سلاڤەی ژیژك نازانن و کردوویانە بە ژیژك، ئەوان هەندەی چاوەڕوانکردنی رۆژانەیان لەبەردەم کۆشکدا خەریکی موتاکاکردن و تەفکرین بوونایە ئەمستا سوپایەکیان لە رۆشنبیران پێکهێنابوو و کتێبخانە گشتیەکانی گوندو شارچکەکانیش جمێیان دەهات لە جێی ئەوەی ئەسپەکانی تەدا ببەسترێنەوە ، بەڵام پارە تەزووێرکانی تە هەموویانی لە بنەا چەموشترو تینوتر کردووە، ئەم پارانە لە دەرەوەی ناوچەی کۆشکدا کەس مامەڵەیان پێوناکات، خەڵك گەڕاونەتەوە بە کەمانی سەرتایی و شت بە شت دەگۆڕێنەوە و ئاوها مامەڵە دەکەن، کابرای تاکچاو هەمووپانی لە خشتە بردووە، هەندە خەرا دەڵوات بە هەموو شوێنکان ڕادەگا. کوا ئەو فەرهەنگەی پێنج ساڵە بەڵێنەوێ و ناردووتانە بە هەسارەی پلوتۆ بە داواکردنی یارمەتی؟ هیچ دەنگی نییە بگەڕێتەوە! ڕەنگە هەر لە بەشاییدا بخولێتەوە تا سەروەختی کەڵەنا !

*تە نازانیت من لە جەنگکانی باپیرمەوە تێگەشتم کە ناو لولەی بەنەوکان دەبێت جوان خاوێن بکرێنەوە چەور بکرێن تا باشتر تەقە بکەن، ئەوە مەتریلەزکان هەر باس مەکە، هەموو رۆژك بە ئەسیرکان هەڵیاندەوەشێنین و پاکیان دەکەنەوە دەیبەستنەوە.
-ئەی کوا ئەو کتابانەی لە جەنگیز خانت شاردنەوە، تا دوایی خەڵك وانیان لەسەر بخوێنن و خوێندواری فەر بن، بە دەریان ناهێنیت؟ خە پێیەکی سپی لە هیچ دوکانکدا دەستناکەوێت بە تیانووسین.
*تەواو ئەوەی نووسرا نووسرا، لە مێژە فەرمانمان داوە خامەو تیانووسکان قەدەغەی فرۆشتن بکرێن، لە شوێنیاندا پێی سیغارو گۆڵەی توتنکان بکاربێنن.

-نەشپەلی رادیۆ ماوە نە هەی تەلەفۆن، ئەستەمە نەزانیت چی لە دەوروبەرتدا دەگوزەرێت و بەرنگی هەورەکانی ئاسمان رووداوەکان بخوێنیتەوە، هەور هەیە بارە، هەیە زەر تاریکە، هەشە سوور، لە بنەڕەتدا هەندەکجار تەپوتۆز هەر ناهەڵەت رەنگی ئاسمان ببینین.
*ئەی ئەو هەموو جادوگەرانەم بۆچی لاگیرکردووە؟ مەگەر نازانیت؟ تیلسکۆپەکیان لەسەربانی کەشك بۆ داناوم خەم هەموو شتەکان دەبینم و هەر لە ئیلهامی ئەو نیگایانەوە بۆیانیان خەڵك تەدارەك دەدەین.
-ئەی جارەکیش نەماندی لولە ئاگرگرتووەکان بکوژنیتەوەو خەڵك بکاریبەنن بۆ خۆ گەرمکردنەوە؟ لە بابلییەکان وایە ئاگرەکەی زردەشتە لە دوورەوە دەبریسکێتەوە، ئەوان لەوەوە وزەی لەوەردەگرن.

*دواجار کە وینستەنم بینیەوە بۆ گەرمی ئەملاولای ماچکردم و نەمهێشت باسی ئەو لولانە بکات، یەکسەر باسکەم گەڵی بۆ ئەو جارە سەگە رەسەنانەی لەرە هەن، زەر کەیفی پێهات، نازنم بۆچی داوای نەمامی دارگوێزی دەکرد؟
-ئەو شەوەی کەوە لەیەکتری جوداکردینەوە منیش وەکو ئەو خەڵکە بەردەوام بۆ قوتاوخانەم دەکرد تا بگەمە سنووری ئاوەدانی، هەر گژوگیاکانی دەم ڕێمان دەخوارد، دەمانبینین ئەوانەی شارەزابوون لەیان دەکردنەوەو دەیانخوارد منیش هەروام دەکرد، لەوساوە بەردەوام ئەستاش نەگشتووەتە هیچ شوێنێك..

ستایش یان ڕەخنە؟ … بەختیار محەمەد

بە بۆچوونی ئەمە، نووسەری گەورە پێویستی بە ستایش نییە، بەکو پێویستی بە ڕەخنەیە؛ پێویستی بە ستایشکەر نییە، بەکو پێویستی بە ڕەخنەگرە. دواجاریش (لەپاش هەموو شتێك) پێویستە خەبات بکرێ (ئەمە گەورەترین ستایشی ڕاستەقینەی نووسەری گەورەیە)؛ ئەو ستایشەی، کە ستایشی داهێنان دەکا، نەك ساختە و درۆ. بەڵێ، ستایشکردن بە بێ پەرەنسیپی ڕەخنە، ستایشکردنێکی ڕووالەتی و درۆزنانەیە.

داهێنان، ستایش (ستایشی ووت) ناکرێ، بەکو خوێندنەوەی بابەتەکی و ئیستاتیکی و فیکری بێ دەکرێ. بەواتای خوێندنەوەی هەخنەگرانەی بێ دەکرێ؛ ئەمەش وەزیفەی هەخنەگری ئاستەقینەیە بێ دەق (دەق لە خوێنەر زانین و عیشق و جددیەتی دەوێ). ئاستییەکەی هەموو هەخنەیەکی عەقڵانی و زانستی و بابەتەکی گەورەترین ستایشە بێ هەر دەق و بابەتێك (ئەمە بەو مانایە نییە، کە هەخنە خوێندنەوەیەکی تاکیی و زاتیی نییە). هەخنە مادەم پرسەی بەرهەمهێنانی مەعریفەیە (مەعریفەی نوێیە) لەناو مەعریفەیەکی (دەقێکی) داهێنەری دیکەی پێش خۆیدا، ئەوە خۆی لە خۆیدا ستایشێکی ئاستەقینەیە بێ دەق، یان هەر شتێکی دیکە (بەواتای ستایش لێرە هەمیشە بە چاوی هەخنەوە تەماشای دەق یان هەر کار و چالاکییەکی دیکەی مرۆیی دەکا). ستایش خۆی لە خۆیدا هیچ بەهایەکی مەعریفی و مرۆیی ئەوتۆی نییە، ئەگەر هەستەنگاندنێکی بابەتەکی و عەقڵانی لەگەڵدا نەبێ (دەشێ ستایشکردنی بە بێ هەستەنگاندن پتر لە حاڵەتی سیاسی و کۆمەڵایەتی و کەسییدا بەدی بکرێت).

لەم ڕوانگەیەوە هەخنە هەمیشە بیناکەرە؛ تەنانەت ئەو کاتانەی کە دەشووخێنێ (حاڵەتی دابڕان)، ئەوە لە پێناو بیناکردندایە (بیناکردنێکی باشتردا). هەبەتە (لە ئاستی سیستەمێژیاشدا) لە هەر کۆمەڵگەیەکدا پرسەی هەخنە چالاك بێ، ئەوە ئەو کۆمەڵگەیە کۆمەڵگەیەکی چالاك و زیندووە. بە نموونە: هیچ ئەدەبێکی پێشکەوتوو نییە (یان ئەم ئەدەبە بە باشی ناناسرێ) بە بێ هەخنەیەکی چالاك و پێشکەوتوو. ئەم نموونەیە بێ هەموو کایەکانی دیکەی ژیانی کۆمەڵگەش ڕاستە؛ لەمەوە هەخنە جەوهەری ئاستەقینەی دیموکراسییەتیشە. بەواتای هیچ دیموکراسییەتێك بوونی نییە بە بێ هەخنە. پرەنسیپی هەخنەش لە خودەوە دەست پێدەکا. واتە یەکەمجار خود دەبێ هەخنەگر بێ و هەخنە لە خۆی بگرێ (دەشێ بڵێین ئەمە پرسەی خۆشنبیرکردنە: خۆشنبیرکردنێکی دیموکراسیانە).

دەشێ بشڵێین، کە ئەم حاڵەتە دەچێتە خانەی کاری مشت و ماڵکردنی خود (واتە پرسەی خۆخوێندنەوە و خۆهەستەنگاندن و خۆشنبیرکردن): خود دەبێ لە ڕێگەی هەخنەوە بە تەکنیکی مانەڵگی ناوەکی دیموکراسیانە (بەواتای دیالۆگی خود لەگەڵ وێنەی ئەوی دیکەی ناو خەیاڵی خوددا) خۆی پەروەردە و گەشە بکا. خود لێرە دەبێ ببێتە هەخنەگر: هەخنەگر لە خودی خۆی و لەوی دیکەش (بەواتای دەبێ پێوەندییەکی دیالیکتیکی لە نێوان ئەم دووڵایەن و ئاستەیەی هەخنەدا هەبێ). ئەمە سەرەتای دروستبوونی کردەی دیالۆگە لە نێوان

خودەکاندا (زۆر گرنگە خود لە ناخەوە باوەڕی بە دیالۆگ هەبێ، ئەمە پەرەنسیپی داننانە بە بوونی ئەوی دیکە. شکسپیر لە دەقی شانۆیی {هاملێت} دا دەڵێ: ((خۆت بناسە، ئەگەر ویستت ئەوی دیکە باش بناسی))(*) : ئەوانەی دیالۆگ ناکەن، نایانەوێ دان بە بوونی ئەوانی دیکەدا بنێن؛ لەمەشەوە خۆناسین ئاوێنەی ناسینی ئەوی دیکەیە). ڕاستییەکەی خودێك کە دیالۆگ دەکا و باوەڕی پێیەتی، خودێکە هەم توانای ڕەخنەگرتنی هەیە، هەم بەرگەی ڕەخنە لێگرتنیشی هەیە. دیموکراسییەتیش بریتییە لە پێوەندی دیالیکتیکی نێوان ئەم دوو کردەیە: کردەی ڕەخنە و کردەی ڕەخنە لێگرتن، کردەی ڕەخنە لەخۆگرتن و کردەی ڕەخنە لێگرتن؛ ئەمە پەیمانی کۆمەڵایەتی نێوان ئەو خودانەیە (تاکانەیە)، کە دەیانەوێ لە ڕێگەی دیالۆگ و ڕەخنەوە (لە ئاستی هەر دەزگایەکی کۆمەڵگەدا بێ) باشتر یەکدی (خۆیان) و واقیعی هەمەلایەنی ژیانی کۆمەڵگەکەشیان بناسن.

-_____

* ولیم شیکسبیر, هاملت, ت: صلاح نیازی, دار المدی للثقافة و النشر (الطبعة الاولی: 2008), ص 282.

هۆڵانێی تر ... محەمەد بەرزی

تۆ بۆنی گیانێ
ڕۆژێ لە ڕۆژان
لە بۆختی ئێمێ
دنیا بگۆڕێ
لە ژێر کۆپرکەی
تەنراوی ترێ
شنەی شەمائی
ژووانی جاران
ئامانێ خەمی
دێ و دەروونمان
تریقەی ناخی
پێ ئاوینی تۆ

حەزی ئاوەزان
بکا بە پشکە
لە ناو سینەتا
دەستی بزەوم
بە دەوری مەمی تورتا
بگەڕێ
بە شەپەی ماچ و
بانی هەناسە
تەزە ئارام بە
ئەم سەرە کاسە
لە ناو باوەشتا
ڕەحی ڕەوانم
ساتی هەزار جار
لە دەوری بەژن و بااڵی
تە گەڕێ
تە بەڵی گیانە
یەزدانی مەزن
گوێ یە بە ڕازی
ئەم دەڵە بگرە
هەر بە سبەینە
بمانخاتەوە
بەهەشتی خۆشی
هەڵانەی تر

پەنابەرە کوردەکەی دوورگەی مانوس نوێترین کاری خۆی بەاوکردەوە

بەهرەز بوچانی ، ئەو پەنابەرە کوردەیە کە ماوەی پێنج ساڵە لە کەمپەکانی دوورگەی مانوس دەستبەسەرە و بووەتە نوێنەری گەیاندنی ئازارەکانی سەدان پەنابەری تر کە لەو دوورگەیە دەستبەسەرن.

لە پاڕ کاری بڕاوکردنەوەی ووتار و نووسینەکانی لە ماڵپەڕی ڕۆژنامەی گاردیان، بەهرەز بەردەوامە لەسەر کاری هونەر و ئەدەبیش بەجۆرێك لە نوێترین هەوڵێدا کتێبێکی بە ژانەری ڕۆمان نووسیوە کە بە ووتەی خۆی، تێکەڵەیەکە لە هەموو ستایڵەکانی نووسین.
بەهرەز کە لە بنەچەدا خەڵکی ڕۆژهەڵاتی کوردستانە، لەڕێگەی وەتسئاپەوە بەشی زۆری کێبەکێی ناردووەتە دەرەوەی کەمپەکە بۆ ئەوەی کاری دیزان و ڕێکخستنی بۆبکرێت.
پێشتریش، بەهرەز فیلمێکی دۆکومێنتاری لەسەر خراپی ڕەوشی ژیانی ئەو پەنابەرانە بە مۆبایلەکەی تۆمارکردوە و براوەی چەندین خەڵاتە لە بواڕەکانی نووسین و دەرهێنان. وەك خۆی دەڵێت لەڕێگەی نووسینەوە شوناس و مرۆڤایەتی خۆی دەپارێزێت و ڕەخنە لە سیاسەتی بەندکردنیان لەو دوورگەیە دەگرێت و دەڵێت ئەو سیستەمە بۆئەوەیە کە شوناسی پەنابەران بسڕێتەوە.
پەنابەرانی دوورگەی مانوسی پاپانیوگینیا و ناورۆ ئەو کەسانەن کە پێشتر ویستویانە بە قاچاخ و بە بەلەم ڕوو لە ئوسترالیا بکەن بەڵام دەستگیرکراون و ڕەوانەی ئەو کەمپانە کراون و هەرگیز لە ئوسترالیا نیشتەجێ ناکرێن.

ئاماژەکردنی: هێژار تۆها